

ДЕЛО ИВЕ АНДРИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Book CLXX

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 30

THE WORK OF IVO ANDRIĆ

Accepted at the III meeting of the Department of language
and literature, on 27th of March 2018, on the basis of reviews from
prof. dr *Snežana Samardžija*, prof. dr *Jovan Delić* and prof. dr *Radivoje Mikić*

E d i t o r
Academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE 2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXX

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 30

ДЕЛО
ИВЕ АНДРИЋА

Примљено на III скупу Одељења језика и књижевности
27. марта 2018. године на основу рецензија проф. др *Снежане Самарџије*,
проф. др *Јована Делића* и проф. др *Радивоја Микића*

У р е д н и к

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД 2018

САДРЖАЈ

Обележавање Андрићевог јубилеја.....	11
Маја Гојковић, председница Народне скупштине Републике Србије <i>Поздравна реч</i>	15
Академик Владимир С. Костић, председник САНУ <i>Беседе Иве Андрића</i>	17
Владан Вукосављевић, министар културе и информисања у Влади Републике Србије <i>Поздравна реч</i>	21
Академик Миро Вуксановић, <i>Андрићеви сусрећи са речима</i>	25
Живојин С. Станојчић, <i>Андрићев језички исказ – у светлу савремених му теоријских ставова о српском књижевном језику</i>	33
Živojin S. Stanojčić, <i>Andrić's language expression – in the light of the contemporary theoretical stances on the serbian literary language</i>	48
Злата Бојовић, <i>Андрићево поимање Старој Дубровника Дубровачка хроника</i>	49
Zlata Bojović, <i>Ivo Andrić's idea of old Ragusa Ragusan Chronicle</i>	55
Славко Гордић, <i>Тема зла у Андрићевом делу</i>	57
Slavko Gordić, <i>Theme of evil in the work of Ivo Andrić</i>	66
Михајло Пантић, <i>Поезија Иве Андрића</i>	67
Mihajlo Pantić, <i>Die Lyrik von Ivo Andrić</i>	79

Стојанка Милановић, <i>Елементи њоеитике модернизма у лирској ѡпрози Иве Андрића</i>	81
Stojanka Milanović, <i>The elements of modernist poetry in poetic prose of Ivo Andrić</i>	95
Милан С. Потребих, <i>Трајом Андрићеве сѡваралачке еволуције у раној лирици и збиркама ѡсама у ѡпрози Ех Понто и Немири</i>	97
Milan S. Potrebić, <i>Tracking Ivo Andrić's poetical evolution in early poems and collections of prose poetry Ex Ponto and Nemiri</i>	114
Биљана Ђорђевић Миронја, <i>Дневник Иве Андрића</i>	115
Biljana Đorđević Mironja, <i>Ivo Andrić's diary</i>	128
Слађана Јаћимовић, <i>Пишчева модерност и критичарски хоризонт очекивања – збирка Лица Иве Андрића</i>	129
Slađana Jaćimović, <i>Writer's modernity and critical horizon of Expectations – collection The Faces by Ivo Andrić</i>	140
Лидија Томић, <i>Знакови поред пута – ѡућ кроз знакове Андрићеве сѡваралашића</i>	141
Lidija Tomić, <i>Andrić's Signs by the roadside – road through the signs</i>	153
Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић, <i>Знакови на ојасном ѡућу – краћки ѡворни изрази усменој ѡрекла у Знаковима поред пута Иве Андрића: засѡућљеност и функција</i>	155
Ljiljana Ž. Pešikan-Ljuštanović, <i>Signs by the dangerous road: spoken phrases of verbal origin in Ivo Andrić's Signs by the roadside: representation and function</i>	173
Бошко Ј. Сувајѡић, Александра П. Бјелић, <i>Фолклорни елементи у ѡпроцесу обликовања Проклете авије Иве Андрића</i>	175
Boško J. Suvajđić, Aleksandra P. Bjelić, <i>Folk elements in the process of creating the Damned yard by Ivo Andrić</i>	190
Данијела М. Поповић Николић, <i>„Олујаци“ Иве Андрића – о ѡтрадиционалном доживљају оносѡраној и неким елементима фолклорној модела удаје на далеко</i>	191
Danijela M. Popović Nikolić, <i>“Olujaci” by Ivo Andrić and the tradition notions about other world and folklore model of getting married far away</i>	205
Јеленка Ј. Пандуревић, <i>Ткачка ѡтерминологија и ѡена симболика у ѡумачењу Андрићеве дјела</i>	207
Jelenka J. Pandurević, <i>Weaving terminology and its symbolism in interpretation of Andrić's work</i>	223

Данијела Петковић, <i>Фолклорна подлога ликова Андрићевих приповедака</i>	225
Danijela Petković, <i>The folklore base of the characters in Andrić's stories</i>	239
Нина Марковић, <i>Ђавоља работа у људском свету (демонско-хтонски слој фолклорне традиције у прози Иве Андрића)</i>	241
Nina Marković, <i>Devil's work in human world (demonic and chthonic layer of folklore tradition in prose by Ivo Andrić)</i>	257
Лидија Д. Делић, <i>Има ли основа да се за Андрићево приповедање веже термин формулативности?</i>	259
Lidija D. Delić, <i>Is there any basis to associate the term formularity with Ivo Andrić's narration?</i>	269
Снежана Д. Самарџија, <i>У причању је спас (Андрићев однос према усменом стваралаштву)</i>	271
Snežana D. Samardžija, <i>In talking lies salvation (Andrić's relation towards oral art)</i>	286
Радивоје Б. Микић, <i>Морфолошке карактеристике Куће на осами</i>	287
Radivoje B. Mikić <i>Morphological characteristics of The House on its own</i>	301
Марко Недић, <i>Андрићева Кућа на осами као модел приповедачког венца у новој српској књижевности</i>	303
Marko Nedić, <i>Andrić's The house on its own as a model of narrative wedge in modern serbian literature</i>	314
Милица Кецојевић, <i>Кућа на осами као приповедни циклус</i>	315
Milica Kecojević, <i>Ivo Andrić: The house on its own as a narrative cycle</i>	330
Зорица Несторовић, <i>Грађа у збирци приповедака Иве Андрића из 1931. године</i>	331
Zorica Nestorović, <i>Structure in the collection of Ivo Andrić's short stories from 1931</i>	343
Драгана Грбић, <i>Приповеке Иве Андрића у Српском књижевном гласнику</i>	345
Dragana Grbić, <i>Ivo Andrić's short stories in Srpski književni glasnik</i>	365
Милан Алексић, <i>Андрићева прва збирка приповедака – одабир и композиција</i>	367
Milan Aleksić, <i>Andrić's first collection of narratives – selection and composition</i>	381

Марија Благојевић, <i>Рукописна трага иривоједака Иве Андрића – реконструкција Нових приповедака</i>	383
Marija Blagojević, <i>Materials of Ivo Andrić's stories – the reconstruction of Nove pripovetke</i>	397
Горана Раичевић, <i>Андрићеве ириче о окуиацији: кључ за унуирашњу биографију иисца</i>	399
Gorana Raičević, <i>Belgrade war stories by Ivo Andrić: a path to inner writer's biography</i>	412
Наталија П. Јовановић, <i>Жена као јунакиња самоослобођења (ириовейка „Злостављање“ Иве Андрића)</i>	413
Natalija P. Jovanović, <i>A woman as a heroine of self-liberation (Ivo Andrić's "Zlostavljanje" story)</i>	426
Жанета Ђукић Перишић, <i>Самоубиство у Андрићевом делу</i>	427
Žaneta Đukić Perišić, <i>The suicide in Ivo Andrić's work</i>	440
Јован Делић, <i>Андрићеви ирсџенови (за иоеику композиције Андрићевих романа)</i>	441
Jovan Delić, <i>Andrić's rings (the poetics of the composition of Andrić's novels)</i>	452
Стојан Ђорђић, <i>Аистраховање и естетизовање нарације у Проклетој авлији</i>	453
Stojan Đorđić, <i>Sur la valeur esthétique de La Cour maudite d' Ivo Andrić</i>	466
Данијела Д. Костадиновић, <i>Историја и иојединац у роману Госпођица Иве Андрића</i>	469
Данијела Д. Костадинович, <i>История и единица в романе Госпођица Иво Андрича</i>	483
Станиша Тутњевић, <i>Андрићевска слика Босне – свијест о друћом на размеђу иоеиике и идеологије</i>	485
Staniša Tutnjević, <i>Andrić's Bosnia – the understanding of other in between of poetics and ideology</i>	501
Предраг Петровић, <i>Свей као иозорница у романима Иве Андрића</i>	503
Predrag Petrović, <i>The world as a stage in the novels of Ivo Andrić</i>	516
Горан Радоњић, <i>Моиив доласка у Андрићевој ирози и ириовиједање као иниериреиација ирича</i>	517
Goran Radonjić, <i>Motif of arrival in Andrić's fiction: narration as interpretation of stories</i>	529

Слободан Владушић, <i>Ексцентрични јунак, фигура личности и мотив наслеђивања у причи „Чаша“ и Проклетој авлији</i>	531
Slobodan Vladušić, <i>The eccentric protagonist, personality figure and the motif on inheritance in the story „Čaša“ and The Damned Yard</i> ...	543
Оља Василева, <i>Мотив тврде земље у причама „Пут Алије Берзелеза“ и „Мустафа Маџар“ Иве Андрића</i>	545
Olja Vasileva, <i>The motif of hard ground in the short stories “Put Alije Derzeleza“ and “Mustafa Madžar“ by Ivo Andrić</i>	558
Александра М. Угреновић, <i>Трагично у књижевности: есеји Иве Андрића о прози Симе Матавуља</i>	559
Aleksandra M. Ugrenović, <i>Tragic in literature: Ivo Andrić's essays on the narrative prose of Simo Matavulj</i>	566
Недељка В. Бјелановић, <i>Иво Андрић и Исак Самоковлија – прожимање наративних сензибилитета</i>	567
Nedeljka V. Bjelanović, <i>Ivo Andrić and Isak Samokovlija – interference of narrative sensibility</i>	580

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ АНДРИЋЕВОГ ЈУБИЛЕЈА

Одељење језика и књижевности САНУ на свом октобарском скупу 2016. године предложило је да се у План научних скупова у 2017. уврсти и научни скуп поводом 125 година од рођења великог писца и нобеловца Иве Андрића.

Извршни одбор САНУ је 23. фебруара 2017. године донео одлуку о именовану Почасног одбора за прославу 125 година од Андрићевог рођења и Организационог одбора за Научни скуп *Дело Иве Андрића*.

Извршни одбор САНУ за председника Почасног одбора за прославу именован је председника САНУ академика Владимира С. Костића, а за чланове: академика Љубомира Максимовића, академика Владету Јеротића, академика Драгослава Михаиловића, академика Наду Милошевић Ђорђевић, академика Љубомира Симовића, академика Душана Ковачевића, академика Предрага Пипера, академика Мира Вуксановића, као и проф. др Иву Тартаљу и проф. др Живојина Станојчића, учеснике научног скупа посвећеног животу и делу Иве Андрића у САНУ 1976. године.

Извршни одбор САНУ за председника Организационог одбора Научног скупа *Дело Иве Андрића* именован је академика Мира Вуксановића, а за чланове дописног члана САНУ Злату Бојовић, проф. др Снежану Самарџију, проф. др Јована Делића и проф. др Радивоја Микића.

Почасни и Организациони одбор на заједничкој седници 13. марта 2017. године усвојили су програм обележавања Андрићевог јубилеја, с намером да се и на такав начин истакне трајно присуство Иве Андрића у српској књижевности и култури.

Свечана академија поводом 125 година од рођења Иве Андрића, у сарадњи са његовом Задужбином, одржана је 13. октобра 2017. године. Свечану академију беседом је отворио председник САНУ академик Владимир С. Костић. О Андрићу су говорили академици Матија Бећковић, Милосав Тешкић, Душан Ковачевић и Миро Вуксановић и дописни члан САНУ Горан Петровић. Милан Михаиловић и Петар Михаиловић, драмски уметници, говорили су текстове по избору академика Мира Вуксановића.

вића Андрић о академицима – о Вуку, Његошу, Љуби Ненадовићу, Змају, Матавуљу, Скерлићу, Владимиру Ђоровићу, Сретену Стојановићу, Јовану Бијелићу, Иви Војновићу и Јовану Дучићу. Драмски уметник Небојша Дугалић говорио је монолог из романа *Проклећа авлија*. Свечаној академији, у препуној Свечаној сали САНУ, присуствовао је и господин Младен Шарчевић, министар просвете, науке и технолошког развоја у Влади Републике Србије. Коришћени су аутентични снимци из архива РТС и Радио Београда.

Поводом Дана САНУ, 20. новембра 2017. године, на свечаном скупу, у редовној рубрици „Завештања“ коју припрема академик Љубомир Симовић, по његовом избору, с насловом „Ћутање Иве Андрића“, драмски уметници Војислав Брајовић и Небојша Кундачина говорили су тематски повезане текстове из *Знакова њоред њуиша*.

Научни скуп *Дело Иве Андрића* одржан је у Свечаној сали САНУ 13. и 14. децембра 2017. године, а отворен је 13. децембра, у 11.00 сати, уз присуство великог броја посетилаца. Скуп су поздравили председница Народне скупштине Србије госпођа Маја Гојковић и господин Владан Вукосављевић, министар културе и информисања у Влади Републике Србије.

Председник САНУ академик Владимир С. Костић имао је поздравну беседу, а академик Миро Вуксановић, председник Одбора за научни скуп, беседу „Андрићеви сусрети са речима“. Драмски уметник Тихомир Станић говорио је монодрамски одломак романа *На Дрини ћуирија*.

На дводневном научном скупу о Андрићевом делу говорило је 38 универзитетских професора, књижевних историчара и критичара из Србије, Црне Горе и Републике Српске: Живојин Станојчић, Злата Бојовић, Славко Гордић, Михајло Пантић, Стојанка Милановић, Милан Потребих, Биљана Ђорђевић Мироња, Слађана Јаћимовић, Лидија Томић, Љиљана Пешикан Љуштановић, Бошко Сувајцић, Александра Бјелић, Данијела Поповић Николић, Јеленка Пандуревић, Данијела Петковић, Нина Марковић, Лидија Делић, Снежана Самарџија, Радивоје Микић, Марко Недић, Милица Кецојевић, Зорица Несторовић, Драгана Грбић, Милан Алексић, Марија Благојевић, Горана Раичевић, Наталија Јовановић, Жанета Ђукић Перишић, Јован Делић, Стојан Ђорђић, Данијела Костадиновић, Станиша Тутњевић, Предраг Петровић, Горан Радоњић, Слободан Владушић, Оља Василева, Александра Угреновић, Недељка Бјелановић. Саопштења са научног скупа рецензирани су проф. др Снежана Самарџија, проф. др Јован Делић и проф. др Радивоје Микић. Рецензије су примљене на седници Одељења језика и књижевности САНУ, 27. марта 2018. године. Потом су радови припремљени за објављивање. Уредник Зборника је академик Миро Вуксановић.

Библиотека и Архив САНУ за отварање Научног скупа о Андрићу поставили су камерне изложбе у витринама испред Свечане сале. За ову прилику објављена је публикација *Иво Андрић и Српска академија наука и уметности* коју је приредила Злата Бојовић, дописни члан САНУ.

На предлог Одељења језика и књижевности САНУ, Извршни одбор САНУ је 19. јануара 2017. године одлучио да књижара у Палати САНУ (угао улица Кнеза Михаила и Ђуре Јакшића) добије назив „Иво Андрић“. Назив је откривен 13. децембра 2017. године.

Годишњица рођења Иве Андрића обележена је пригодним програмима у Огранку САНУ у Новом Саду и у Огранку САНУ у Нишу.

Обележавање јубилеја Иве Андрића имало је запажене одјеке и признања у научној јавности и медијима.

М. В.

Маја ГОЈКОВИЋ,
председница Народне скупштине Републике Србије

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Велико ми је задовољство што имам прилику да вам се обратим у име Народне скупштине Републике Србије, поводом важног јубилеја какв је обележавање 125 година од рођења нашег нобеловца Иве Андрића.

На почетку, желим да захвалим Српској академији наука и уметности, која је препознала да се организовањем научног скупа *Дело Иве Андрића* отвара могућност да стручна јавност, кроз дискусију, да своје виђење великог уметничког опуса и рада Иве Андрића, да се озбиљним, научним приступом, сагледа богатство Андрићевих дела, која су и данас, у савременим оквирима, актуелна и захваљујући универзалним порукама припадају истовремено и садашњости и будућности.

Иако је сам Андрић говорио да је код њега „све обично, да обичније не може да буде“, јер не иде „као Хемингвеј у лов на лавове“, и не прави „боемске скандале“, дубоко сам уверена да је управо његов живот у временима историјских бура на нашим просторима, одредио његова књижевна дела и био огроман подстицај за стваралаштво које је иза себе оставио.

Зато, данас када говоримо о Андрићу јасно је да су његово одрастање у Вишеграду и Сарајеву, заточеништво у мариборској тамници, касније дипломатска каријера, повучени живот у Призренској улици у Београду за време Другог светског рата, били важна инспирација за његова дела, теме и јунаке о којима је писао, од *Ex Ponta* до приповедака и романа, који су га означили као сигурно једног од највећих светских писаца 20. века.

Андрић је можда најбоље у својој беседи, поводом доделе Нобелове награде, открио сву дубину приче и приповедања коју он види:

„Можда је у тим причањима, усменим и писменим, и садржана права историја човечанства, и можда би се из њих бар могао наслути, ако не сазнати смисао те историје“.

Управо, он је, враћајући се у трагичну историју и вишевековно робовање под Османским царством, али и преплитањем искуства свога времена, с идејама и мислима света у којем је живео, причао најдубље

и најсликовитије приче. Као страствен и проницљив посматрач људских судбина, чије око је било спремно да види све, сваког човека и сваки догађај, писао је о Балкану и људима овог поднебља.

Ако би неко желео суштински да схвати сву сложеност нашег простора, најбоље би то могао упознајући ликове Андрићевих дела. У причама о њима сваки странац може да пронађе најдубље људске карактеристике, мане и врлине, које ми који овде живимо често не видимо тако јасно. Слободно могу рећи да нас је познавао боље од онога што и ми сами знамо о себи.

Његова дела су позорница где се одвијају људске драме, где оживљавају древне легенде и чини се, како је то Милош Црњански добро приметио говорећи о *Ex Pontu*: „У овим записима што су песма, у овим песмама што су записи, чини ми се да почиње нова историја наше душе“.

Зато, Андрић се убраја у оне малобројне великане, чијим делима се враћате и увек на нов начин читате и откривате нове поруке, идеје и мисли. То је управо могуће због његовог раскошног дара да на аутентичан начин говори о бројним темама – од тамнице и заточеништва које обрађује у *Проклејој авлији*, преко приче о судбини жене било да је реч о „Аникиним временима“, „Госпођици“, или Лотики или Фати Авдагиној из романа *На Дрини ћурија*, или Аници Марковић из „Злостављања“, па све до мостова, који су за њега „важнији од кућа, светији од храмова, свачији и према сваком једнаки“, и „вредни наше пажње, јер показује место на коме је човек наишао на запреку и није застао пред њом“.

Све ово, Андрићев опус, који заузима посебно место у нашој и светској књижевности, чини јединственим и непролазним. Зато, овом приликом, желим да се захвалим Задужбини Иве Андрића, значајној културној установи, што деценијама чува и негује наслеђе једног од најзначајнијих људи рођених на овим просторима.

Познато је да Андрић није волео да говори о себи и својим делима питајући се „зар није помало неправедно да се од онога који створи неко уметничко дело, поред тога што је дао своју креацију, дакле део себе, очекује да каже нешто и о себи и о том делу“!

Међутим, иако сâм Андрић није желео да говори о себи и својим делима, дубоко верујем да ми имамо обавезу и задатак да говоримо о Андрићу сваки дан.

У уверењу да ће овај научни скуп *Дело Иве Андрића* бити још један важан повод да се кроз вашу дискусију јавност подсети на велики опус и огroman значај Андрића, желим вам пуно успеха у раду!

Академик Владимир С. КОСТИЋ,
председник САНУ

БЕСЕДЕ ИВЕ АНДРИЋА

Данашњи скуп *Дело Иве Андрића*, уприличен у поводу 125 година од рођења великог писца, по својој структури указује на озбиљну намеру организатора да се остане у оквирима научног сагледавања и критичког осврта на књижевност Иве Андрића. Јер лик Иве Андрића, донекле у паралели са енигмом Николе Тесле, као да се одваја од свога дела, постаје апокрифна контура малограђанских конструкција и нарација, а део његове тајновитости и извесне биографске недоречености, која је можда само резултат става да је говор о себи унеколико непримерен и да треба да буде праћен осећајем стида, увелико се расклапа у десетине глупавих фабула уз помоћ псеудофактографије и „чуо сам то од некога ко му је био изузетно близак“. У чувеном есеју о тајни Симел тврди да тајна (чак и измишљена) омогућава особи која је зна, ма како минорна она била, привилегован положај. Напор да се свако ко је подигао главу изнад усуда нашег *inter feces*-а релативизира, да му се оштрицом сумњичаве и пословично мрзоволне чаршије одере кожа да би се видело шта је испод ње, и тако врати тамо где сви ми остали седимо у идили максиме „што би неко био бољи од нас“, напор да му сакривени иза завеса берлинских хотела или београдских салона завиримо у приватан живот, да његово ћутање макар имплицитно означимо као опортунизам и „што је то боље од нашег вечног ћутања“, итд., на крају крајева уопште и није прича о Иви Андрићу него о нама самима, нашим страховима, срамотама и стрепњама. Помало и љути на Андрића јер нам не даје инстант упуте и истине о животу, сажете препоруке о историји, политици, истини, достојанству, љубави, мржњи – кратке упуте на не више од 140 словних места, колико смо ради да примимо и, колико можемо, разумемо. На питања која постављамо Андрић ће нам евентуално пружити нешто попут одговора само под условом да смо га прочитали, често изнова, а „ко за то данас има времена?“, како сами себе лажемо. Дајмо нешто скраћено! А део љутње на Андрића заснива се управо на неизбежном сазнању да се он не може кратити, чега је чини се и сам био свестан. Хајде да и сам подлегнем чарима интрига и поновим апокрифну причу о људима из света фил-

ма који су га посетили у намери да екранизују, мислим да је у питању *На Дрини ћурија*, и да му објасне шта намеравају. Саслушао их је и рекао нешто попут: „Радите шта хоћете, само немојте ништа да дописујете!“

Иво Андрић је већ 91 годину члан Српске академије наука и уметности, од предлога Богдана Поповића и Слободана Јовановића 1926. године Српској краљевској академији да у редове својих дописних чланова прими, тада тек тридесетчетворогодишњака, Иву Андрића.

„Част нам је – пишу они – предложити за дописнога члана Академије уметности г. Ива Андрића. Међу млађим књижевницима који су се јавили после рата, Г. Андрић истакао се у први ред својим приповеткама које се одликују лепотом језика и уметничком формом, и у којима је читав један део нашега народа – Босански муслимани – описан са врло много психолошке проицљивости и живописности стила. Поред тих приповедака, г. Андрић је дао и две свеске самопроматрања у којима је показао једну у нашој књижевности доста ретку способност за проучавање психолошких и моралних проблема. Као један од најуглађенијих књижевника, г. Андрић заслужује да уђе у редове С. К. Академије, која му је, у једној ранијој прилици доделила једну од својих књижевних награда.“

Тринаест година касније, 1939. године, Богдан Поповић, Урош Предић и Ђорђе Јовановић, пишу Српској краљевској академији:

„Част нам је предложити за правога члана Г. Ива Андрића, досадашњег дописнога члана наше Академије.

Г. Андрић је за последњих тринаест година, откако је 1926. био изабран за дописнога члана, наставио свој рад с великим успехом (види збирку Приповедака од 1931, другу збирку од 1936; затим есеје о Гоји, о Симону Боливару ослободиоцу, и о Његошу као трагичном јунаку Косовске мисли, 1929, 1931, 1937). Тим својим радом стао је у сасвим први ред наших књижевника, и заслужио да уђе у редове С. Кр. Академије као њен прави члан. Овом приликом није потребно опширно излагати преимућства његовог књижевног рада приповедачког и моралистичког; Академији наука је познато да се радови Г. Андрића одликују оштрим посматрањем, психолошком верношћу и проицљивошћу, јачином осећања, уметничким обликом, и чистим језиком. Његови су радови истовремено уметничка дела и значајни психолошки и морални документи“.

Међутим, Иво Андрић своју приступну беседу, као редовни члан Одељења литературе и језика и Одељења за ликовне и музичке уметности, држи 24. јануара 1946. године, под насловом „О Вуку као писцу“. Зашто је Андрићева пажња, после Његоша, усмерена на Вука, за кога каже: „Јер, у питању је не само велики реформатор језика нашег и моћни писац реалиста пре реализма него и борац чија је изванредна девиза била: „Не да се. Али ће се дати!““, писац који је самим својим личним

примером савесног и несебичног рада нашу културну будућност гледао као светлу визију у којој „...од дана до дана, све друштво паметних расте, а лудих се умањује, и тако разум и истина побјеђују“, није на мени као лаику да тумачим. Ипак, читајући Андрићеву беседу намеће ми се цинична, али не и бесмислена сугестија да човек и када говори о другима, неизбежно и нехотимице говори и о себи и својим веровањима. Пратећи Скерлићеву констатацију да је Вук „романтичар по идејама, али да има рационалистички дух“, Андрић изговара: „Са таквим миром (миром који је неопходан добром писцу, јер писац треба да заноси читаоце а не да сам пада пред њима у заносе) и са таквом чистотом и једноставношћу средстава Вук је описао многе призоре и личности из оба устанка, и страшне и смешне и ниске и величанствене, и у њима дао верне многе исечке тадашње стварности.“

Иако је оно што се после приступне беседе догађало заправо историја, и то не само књижевна, на чије тумачење или величање немам ни права ни знања, ни способности, његово обраћање поводом доделе Нобелове награде, названо „О причи и причању“, звучи као наставак и даље развијање мисли које је начео у беседи одржаној у овој Академији. Полазећи од начете теме континуитета са Вуком, он се и захваљује „у име књижевности којој припадам“ и почиње бритким картезијанским питањем: „... зар не изгледа помало као неправда да се од оног који је створио неко уметничко дело, поред тога што нам је дао своју креацију, дакле део себе, очекује да каже нешто и о себи и о том делу?“ Андрић не крије да је у групи оних „који смо мишљења да је говор уметничких дела чистији и јаснији ако се не меша са живим гласом његовог ствараоца“, што ће га у провинцијском и примитивном метежу екстровекованог одређивања вредности једног друштва у стварању коштати често гротескне подозривости. Осврћем се на узбудљиве редове о коначно, сврси писања и причања: „Начин и облици тога причања мењају се са временом и приликама, али потреба за причом и причањем остаје, а прича тече и даље и причању нема краја. Тако нам понекад изгледа да човечанство од првог блеска свести, кроз векове прича само себи, у милион варијаната, упоредо са дахом својих плућа и ритмом свога била, стално исту причу. А та прича као да жели, попут причања легендарне Шехерезаде, да завару крвника да одложи неминовност трагичног удеса који нам прети, и продужи илузију живота и трајања. Или можда приповедач својим делом треба да помогне човеку да се нађе и снађе? Можда је његов позив да говори у име свих оних који нису умели или, оборени пре времена од живота-крвника, нису стигли да се изразе? Или то приповедач можда прича сам себи своју причу, као дете које пева у мраку да би заварало свој страх?“

Док у беседи о Вуку Андрић издваја Вукову стваралачку искључивост још 1820. године, у којој одговара онима који су из сентимен-

тално-патриотских разлога сматрали да према тада још ретким српским писцима критика не треба да је строга, „Боље да ниједног списатеља немамо, него да само рђаве имамо!“, у свом обраћању Нобеловом комитету он даље развија своју хуманистичку оријентацију речима: „Свак прича по својој унутарњој потреби, по мери својих наслеђених или стечених склоности и схватања и снази својих изражајних могућности; свако сноси моралну одговорност за оно што прича, и сваког треба пустити да слободно прича. Али допуштено је, мислим, на крају пожелети да прича коју данашњи приповедач прича људима свог времена, без обзира на њен облик и њену тему, не буде ни затрована мржњом ни заглушена грмљавином убилачког оружја, него што је могуће више покретана љубављу и вођена ширином и ведрином слободног људског духа. Јер, приповедач и његово дело не служе ничем ако на један или на други начин не служе човеку и човечности“.

Борхес у причи „Funes el memorioso“ описује човека који се свега сећа, сваке прочитане реченице, сваке речи коју је чуо, сваког листа који је видео на сваком дрвету. Упркос томе, Фунес је потпуни идиот јер нема способност да бира и одбацује. Култура стога подразумева способност не само да одбацимо оно што није неопходно, већ више од тога, да изаберемо оно што нам је неопходно, оно што нам је преко потребно. Данашњим састанком ми тај избор чинимо јавно и обзнањујемо га: Андрић нам је преко потребан. Ови избори, ма како изгледали узалудни у сумраку Гутенбергове галаксије, још увек су ужасно важни. Даме и господо, када претражујете Гугл, мораћете да укуцате чак четири прва слова Шекспировог имена, да би се назнака његовог имена (Шекспирове сентенце) појавила на седмом месту после, на пример, хероине масовне забаве Шакире или рок баладе *Shake it off*, уз коју се у загради додаје *genious lyrics*. Зато и овај састанак у САНУ има, ако не илегални карактер, спрам све само не безопасне баналности којом одише свакодневница, карактер алтернативног покрета отпора оним токовима које је Андрић програмски препознао да „не служе човеку и човечности“. Стога, да завршим парафразирајући оно што је можда сам Андрић рекао са почетка овог обраћања, да можемо да радимо шта год хоћемо, само да ништа не дописујемо!

Владан ВУКОСАВЉЕВИЋ,
министар културе и информисања у Влади Републике Србије

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Даме и господо, уважени домаћини, поштовани гости, није лако овом пригодном и свечаном приликом говорити о Иви Андрићу, после деценија, дугих деценија у којима су о његовом делу говорили најпозванији, најписменији, најдоличнији и најумнији људи, не само српског народа него и других народа широм света. О Андрићу је с разлогом говорено много и надам се да ће се тек говорити, али, наравно, свака прилика попут ове посебна је част и посебан изазов да се дода понеко зрнце на већ мноштво паметних, вредних и доличних ствари које су о овом великом човеку и писцу изречене.

Сто двадесет пет година од рођења је симболично интересантан датум. Андрић је рођен 1892. године, а те исте године рођена је једна друга особа, која је у овој држави, на овим просторима, била деценијама слављена као, како се тада говорило, највећи син наших народа и народности. И зато је у симболичком пољу врло важно да се та 1892. година, која је историји дала два кандидата за највећег сина наших народа и народности, обележава као година која је и нама понудила камен мудрости, којег ћемо од та два кандидата, из те године, да позлатимо и изаберемо. Оно што данас чинимо, представља разуман, честит, доличан, интелектуално поштен избор, што значи да смо на добром путу. Вратимо се Андрићу.

Босанска вила, значајни српски књижевни лист који је више деценија излазио у Сарајеву, у броју од 30. септембра 1911. године, објавио је и кратку поетску прозу „У сумрак“ с потписом: „Иво Андрић, Сарајево“.

У три кратка пасуса, на ћирилици и екавици, огласио се *urbi et orbi*, први пут писац чија ће библиографија након тачно сто година бити састављена од шеснаест хиљада библиографских јединица и обухватити преко хиљаду двостубачно штампаних страница.

Андрићево дело је овде под кровом научно-културне установе чији је члан постао као тридесет четворогодишњи писац, окупило преко тридесет тумача, искусних зналаца и оних млађих, пред којима је научна будућност и перспектива српског проучавања Андрића.

Можда је нетачно рећи да се опет враћамо Андрићу, јер од Андрића се нисмо ни удаљавали, ни верни читаоци, ни одани тумачи. И време, као што то бива с књижевним класицима, само надодаје и потврђује смисао његових језички густо изатканих прозних и поетских страница.

Писао је о својој завичајној земљи и људима, писао је о Београду у којем је зарана изабрао да живи, ликове је склапао ванредним поткивањем и домишљањем историјске и доживљене грађе, а писао је о тајни и драми званој: човек међу људима, на додељеном месту и времену.

На сваком језику на који је преведен, Иво Андрић је остао велики писац, а писао је на савршеном српском језику, којем је поставио модерне стандарде, вољно наслеђујући народне епске певаче и приповедача, Вука и Његоша, Кочића и Матавуља, отворен за разноврсна искуства светске књижевности.

Мада је на располагању имао и другачији избор, Иво Андрић је у више тешких прилика свој избор јасно потврђивао. Уградио се у достојно здање културе једног народа, који је своје наслеђе, као и своју државу, мукотрпно текао и нико му ништа није поклонио.

Прича о Иви Андрићу је прича и о вери као вододелници нација, судбини која је задесила само балкански простор и чија је жртва у злогуким и јетким тумачењима, понекад био Иво Андрић. Али Андрић је свој избор направио још као млад човек.

Иво Андрић је у познатом, али никада довољно тумаченом есеју „Његош као трагични јунак косовске мисли“, најтачније изразио историјску и етичку мисао која нас и даље заокупља. Прочитајмо овај Андрићев есеј изнова, пре него што ишта на ту тему сами паметно додамо.

Министарство културе и информисања је зато одлучило да у културним центрима Србије, које држава планира да отвори најпре у пријатељском Пекингу, пријатељској Кини, оснажи именом светски признатог српског писца Иве Андрића. Верујем да ће Српски културни центар у Пекингу, чије се отварање планира средином фебруара наредне године, понети име Иве Андрића. Недавно је, такође уз помоћ нашег Министарства, у далеком Мексику изашао превод завештајних *Знакова њоред њуиџа*. Помажемо према могућностима и рад Андрићеве задужбине и подухват коначног приређивања критичког издања српског нобеловца које се најављује, а што му одавно дугујемо.

За Андрића, како би рекли Менандар и Филомен, Ериније, богиње судбине, биле су милостиве и наклоњене. Андрић је за живота стекао и славу и углед и богатство. Славу и углед је пригрлио, а богатство је поделио онима за које је мислио да им је најпотребније, и то речито и сликовито говори о карактеру овог човека.

Ево једне анегдоте и апокрифа као што је и академик Костић искористио прилику да каже, јер апокрифа о Андрићу има доста. Борислав Михајловић Михиз бележи да је у једној шетњи са Андрићем, онакав какав је био Михиз, лакорек, лепорек и брзорек, мало неопрезно питао Андрића: „Како то, господине Андрићу“, или шјор Иво, како су га звали, „Ви који сте дошли из најцрњег босанског караказана да постанете такав господин?“ А Андрић је на свој андрићевски, скроман и достојанствен начин одговорио: „Михајловићу, да сте познавали Ракића, знали бисте шта је прави господин“.

У Андрићевом делу, посматрање, осећање, саосећање, запањујућа осетљивост чула, проницљиво запажање, оштроуман одабир значајних и карактеристичних детаља, истрајно историјско памћење и мудрост полихистора састају се да населе импозантну грађевину Андрићевог литерарног надахнућа и маште. Андрић је излио драгоцене еликсире свог талента директно у крв српске културе, а она је напојила сваки капилар тог сложеног тела. И данас док ово говорим, подсећам на ефективну вредност таквих животних напора, дакле, сада у овом часу верујем да постоје десетине и стотине људи у Србији који овог тренутка читају Андрићева дела, романе и приповетке и обузети су посебном грозницом када то чине.

Андрић је после приповетки и романа, као велики писац, слободно то могу да кажем, постао и нека врста филозофа. Ако филозофију схватимо не само као метафизику већ као било које широко сагледавање људских поступака, као свеобухватни став, не само о космосу и уму већ и о моралу, политици и вери, Андрић је филозоф. Филозофију не чини само форма. Андрић је на моменте, врло често заправо, дубљи од својих савременика филозофа, и то није изолована појава у историји. На онај начин на који је Шекспир био дубљи од Френсиса Бејкона и на начин на који је у литерарном смислу Монтејн био дубљи од Декарта. Многи су заслужено добили, у историји српске културе, признања и поштовања, али можда само Његош и Андрић оно побожно дивљење народа из кога су потекли и за кога су писали. И ако се понекад деси да искорачимо из кавеза наших пет чула и нађемо се у осетљивом и вибрантном свету метафизике, осетићемо ненадмашну узвишеност трагичне драме балканских народа, њену сложеност и скривену логику њене структуре и, коначно, узвишени подухват да се човек сагледа у перспективи свог места у космосу и судбини. Зато је у добром делу, у свега неколико оних који му стоје, раме уз раме, у духовном смислу, Андрић наша храна и наш живот.

Хвала на пажњи.

Академик Миро ВУКСАНОВИЋ

АНДРИЋЕВИ СУСРЕТИ СА РЕЧИМА

Имам част да упитам, на почетку сусрета који слави 125 година од рођења Иве Андрића, у његовој матичној кући, у Српској академији наука и уметности, чији је члан био безмало педесет година, где је свечано прослављена његова Нобелова награда и где му је, у години после одласка, приређен велики научни скуп, штампан зборник у две хиљаде примерака, касније и доштампаван, међу таквим чињеницама имам слободу да упитам шта би могао за ову прилику да спреми писац романа о речима осим извештаја како је Иво Андрић писао о речима, о српским на српском, чија је књижевна реч проговорила на педесетак језика.

И имам част да кажем, што брже то боље, да бисмо што пре у Андрићеве реченице, како сам у књизи коју држим поред узглавнице од њеног изласка до данас, у *Знаковима ѿред ѿућа*, идући редом, тражио и налазио места у којима се говори о речима, њиховом смислу, звуку и одјеку, па сам потом Андрићеве такве записе сажимао, с намером да им се види главни део и главна мисао, да их не померам и да, у елегичном набрајању, стигнемо до прилога *Знаковима* до започетог „Вечитог календара матерњег језика“, са сетом што је тај пророчки речник остао у наговештају, са жељом да верним преношењем Андрићевих записа о речима делимично покажемо шта би могао да има Андрићев „Вечити календар матерњег језика“ који немамо. Молим да заједно прођемо кроз *Знакове ѿред ѿућа*, застајкујући само на оним местима где је реч о речима, описним начином, без коментара, фуснота и тумачења да би се боље сачувала јасноћа, а све са бројевима страница, у загради, из првог издања, из 1976. године.

А можда и ми, као Андрић, познајемо човека који је за све што „нема или не разуме успевао да нађе понеку злу реч“ (14). Пише Андрић да у тешким временима, кад се људи сукобљавају жестоко и често, дођу однекуд „древне и познате речи као једини израз“ ужаса и неразумевања (17). Држао се девизе да је „ћутање снага а говорење слабост“, да се то види „и по томе што старци и деца воле да причају“ (35). Запазио је да смо

увреду некеме опростили или смо спремни да то урадимо ако му кажемо шта нам је учинио, а да је мука „док увреду носимо ћутке у себи“ (46).

Није штета што човек „мало говори, него што оно што рекне не казује ништа“ (50). Старачка говорљивост „смешна је и помало жалосна“, али „ведрија и здравија“ од мргодног старачког ћутања које је слично „ћутању младића у критичним годинама пубертета“ (50). И каже: „Шапућу да не би викали један на другог, јер не умеју да разговарају“ (51).

Мучило га је што нико није хтео да га слуша док је „био дечак и младић“ и мучило га је кад је „зашао у године“ што су сви тражили да говори о себи (57). „Људи који не пазе шта говоре“ постају „и себи и другима незгодни и тешки“ исто као и они што „само на то пазе“ (58). Да ли реч „револуција“ говори нешто више или нешто мање, „Зависи од тога са које стране барикаде се налази онај који ту реч изговара“ (60). Два су искушења за сувишно казивање: у младићко доба и у старости са „знацима сенилности“ (62).

Видео је бистрог, речитог и доброг човека с маном да „није никад научио: шта се може казати, када и на ком месту, а шта не“ (62). Подсетио нас је на причу како је султан на двору имао еветефендију чија је једина дужност била „да клима главом у знак одобравања на све што султан каже“ (69). После одласка од свега што су му људи рекли претекао је само „прамичак магле који се губи“ (71). Саветовао је да онај што „без потребе тумачи туђе поступке, или речи“ није добар и да га се треба клонити (80). Каже да је „правда“ звучна и честа реч без „смисла и значења, јер постоји само у односу према речи ‘неправда’“ (91).

У њему је живео „ситан, сујетан, малоуман и вулгаран ђаво“ који је журио да за „јевтин осмејак“ исприча све прочитане и чувене шале и анегдоте, а ако би неку заборавио, од истог ђавола није могао да спава и мирно мисли (95). Треба се чувати од сваког човека који се смешка, „говори мало, отежући речи, а пажљиво слуша оно што ти кажеш“ (111). Кад човек лаже, „његов речник је оригиналнији и богатији, биран и помало необичан“, па се тако одаје (126). Није најважније шта ко „уме да каже“, „него шта зна да уради“ (127). Ево исказа који не морамо да сажимамо: „Разумели смо се, иако се нисмо могли споразумети“ (136).

Мисли разборитих људи се „рађају у свом изразу, као у оклопу“, а „код брзоплетих и брбљивих мисли се јављају одвојено од израза“ (145). Реч „сам“ има само три слова, а у њима су „небројене године и недогледна пространства, пустоши, одрицања и страхоте сваке врсте...“ (149). „Њему ниједна ствар“ нема сврхе и значаја ако о њој не уме да каже „нешто друкчије и ‘лепше’ него што је икад раније речено“ (151). Док је у патњи и слутњама, „Нада каже: да, а све остало говори: не“, па између та „два камена смртоносног жрвња“ жели и очекује дане свог живота (159). Истина је да „једном мером меримо реч кад је упућујемо

људима око себе, а посве другом кад нас та иста реч, враћена, удари у лице“ (173).

Андрић запажа да и непозната реч мора да има значење као што позната реч може „да казује више од оног што ми о њој знамо“ (183). Преноси утисак да свака ствар изговорена „на јужном наречју“ изгледа и дужа и тужнија него што заправо јесте (184). А „старачка нетрпељивост према новим речима“ доказ је слабости; детињасто је бежање „од нових речи као од промаје“, јер је смена речи редовна појава (199). Речи су за писца „добре слуге, али зли господари“, побеђују, издају и одају, бивају „наша радост и наша слава“ а мука и брука ако „потпишемо неке речи као чекове без покрића“ (221). Нема „смисла и оправдања да писац ма шта говори у тренутку када његово дело настаје“, у процесу који је и нејасан и тајанствен, јер тада свака реч може да поплаши и отера „ону бојажљиву птицу која пева негде над нашом главом док ми тражимо свој израз“ (223).

Уснио је да свега једну реч може да каже свима, а када је ту реч изговорио, она је „остала без одговора и одјека“ и дозвала „тренутак јасног сазнања да је све свршено, изгубљено...“ (227). Ничим се није бавио као речима, ни о чем није ређе и мање размишљао, а ако му се то десило, одвођен је „далеко, кроз неке мрачне шуме и жедне пустиње“, изгубљен „у потери за смислом и пореклом речи“, одакле се редовно враћао „изнурен, мутне главе и празних руку“ (229). Најчешће у полууснулим часовима, „у тренуцима спорог буђења“, речи су насељавале његову свест, отварале „свој бал под маскама“ и своје игре „лудог ђипања и бучне теревенке“, играле се с њим као он с њима, „да се на крају не зна ни шта је шта ни ко је ко“. Устаје, пали светлост, тражи речи, оне се „једна по једна, враћају у своја стара утврђена значења“, види их, осим понеку која ће ипак доћи, али „то не значи да се првом приликом неће опет одметнути у неки ноћни карневал, као хајдук у планину“ (230).

А после добро проспаване ноћи, у наопаком свитању и буђењу, чинило му се да „ниједна реч нема више онај освештани, драги и ‘вечити’ смисао“, да се све изродило, али речи нису нестале, стоје „у дугим редовима поређане као у речнику“, са ћудљиво измењеним значењима, у потпуном хаосу, док „ваља ићи даље као и у најбољим временима“ (230–231).

У једној ноћи десила су се два чуда. У првом чуду је гледао како „све нове и нове речи су долетале и падале“ око њега „и – одмах се претварале у оно што су дотад означавале“. У другом чуду се све одједном око њега опет претворило у речи које су одлетеле далеко од свега, „у тишину, у заборав, у непостојање, тамо где одлазе речи кад то престану да буду, кад изгубе значење и испадну из употребе“ (232).

Пожелио је да му реч буде чиста, од изворишта у „непознатом делу душе, све до увира свог у истој таквој души оног који буде хтео да је

слуша и прими“ (234). Носталгично казује како му је некад сваку реч и сваки звук „пратила цела поворка осећајних и мисаоних асоцијација“, па је то угашено, а све за њега нечујне „лепоте други чују, и беру их и носе кући као пуне нарамке цвећа“ (237). У срећном писању, каже, „речи се нижу саме од себе“ и слажу „у праву и једино могућу слику оног што човек жели да каже“. То је тако пошто у речима као „и свему што је живо, кружи невидљиви животни сок, и он је тај који их, као неко унутарње сунце, креће и окреће, даје им боју и облик, снагу и израз“. Човек који пише „срећно искоришћује појединости те несхватљиве и неухватљиве игре“, а речи живе свој двоструки живот (237).

Из основа је, каже Андрић, погрешна мисао да писац „у свакој прилици зна и може да створи тачан суд и каже праву реч, нову, тачну и меродавну“, јер му је често потребна баш таква реч (237). Није суштина у речима већ „у смислу који им дајемо кад их изговарамо или пишемо“ (241). Речи су сложено, помажући једна другу, „повезане у магично коло кроз које струји ритам целине“, али када треба да кажу нешто о себи, „одједном занеме, охладне, и леже као мртво камење...“ (244). Очигледан је јаз између мисли и речи којима се те мисли исказују. За сваки недостатак, немоћ и нејасност човек је налазио речи. Зато и „постоје толике речи које немају мисаоне подлоге и циркулишу као лажне паре помешане са правима“ (244–245). Ако куцкањем савијеним кажипрстом у вино буре дознајемо да ли је „пуно или празно, зашто и наша реченица не би могла музички нешто казати о присутности или одсутности мисаоне или осећајне садржине?“ (249).

Најпре се заклињао у речи, „примао их са слепом вером и искреним одушевљењем“, потом почео да наслућује истину да су речи „обичне варке“. Њима се човек служи „као што се онај који бежи, тражећи спас, послужи каменом на који стане или граном за коју се прихвати“ (249). Вештином и лукавошћу човек је најједноставнију реч „да“ умео „да растави на два слога и створи тако две речи које су у супротности“. Међутим, то исто није могао да учини са речју „не“. Зато је истом вештином и лукавошћу од „да“ умео да добије „не“ (250).

У бунама, ратовима и друштвеним променама „Највише и најтеже страдале су речи“. Може бити, према развоју ствари у свету, да нам неће бити потребне ни мисли ни речи и да ћемо се изражавати „непосредно поступцима, свршеним чином, као ударцем, коме не треба објашњења ни речи“ (251). Чини се да за оно „са негативним и тешким значењем наши људи употребљавају пре стране речи него своје“ (252–253). Да бисмо боље изразили своју мисао тражимо одређене речи, „поредак и ритам за те речи“, а понекад се јаве неке од њих „које носе живу и јасну нашу мисао“ (253).

Са старошћу „изгледа нам да свака десета реч коју чујемо има везе са неким нашим мислима и сећањима“. Не можемо да се уздржимо и

почињемо да причамо, прекидајући саговорника. „Уместо да сакупљамо туђа зрна, ми расипамо сопствену плеву“ (254). Речи су око нас „као ројеви снежних пахуљица око мирног путника који зна куда иде“, а када се „из те вејавице речи“ издвоји једна и испречи се испред нас, „страшна и огромна“, убојита је и неумољива као и „оно што казује и означава: вечност, љубав, борба, пораз, величина, лепота, смрт“ (255).

Знао је да су велики људи „драгоцен пробни камен“ у нашим недоумицама, често се питао шта би о нечему рекао Вук, а „још чешће: шта бисмо рекли ми данашњи људи да међу нама одједном искрсне неки нови Вук [...] и да нам отвара неке далеке и опасне видике“ (257).

Сажео је своје становиште као пресуду: „Петар Кочић ће остати као пример писца који је на најкраћи, најјаснији и најбољи могући начин успео да саопшти оно што је имао да каже људима свога језика“ (258). Неукост у језику се види када у преводу стоји: *зуб мудросџи* а не: *умњак* (259).

У песми непознатог калуђера из осамнаестог века нашао је стих: *Јарка сунца златни круџи*. Кад би год тај стих прочитао, не само да је видео но је и чуо „како младо створење живо и радосно поскакује низ невидљиве степенице сачињене од саме светлости“ (261). Као страствен читалац старих хроника и биографија наслушао се жалби на живот без смисла, али и видео да је човек и у најтежим приликама налазио могућности да каже нешто добро, „могао је да не уради неко зло, да *йређуџи* злу реч...“ (261).

Неко је написао да је у Андрићевим рукама наш језик „постао послушно средство“, а он је иронично коментарисао како је са Духом „склопио фаустовски пакт“ и додао: „једна легенда више, једна истина мање“ (262–263). Читајући о себи као мудрацу и моралисти, обрадован па уплашен, видео је истину у Вуковим речима „да је то сасвим различито: знати о неком послу лијепо говорити, и знати га добро и паметно радити“ (268).

Казује да се одувек бавио речима, најпре онима што их је *изговорио* или чуо, затим онима које су *писане* или *шћампане*, а напослетку је остао с речима „које неће никад бити ни изговорене ни написане, ни штампане“, од којих је „сачињено ћутање“ (271). Уочио је да Томас Ман „нема празнине ни речи-ћорака“ и да стилска опширност служи речима које су „богате смислом“ (273). Учинило му се да би живот био „једна срећна вечност“ ако би живи говорили мање и ако би „покојници бар нешто могли да кажу“ (273). „Треба бити неповерљив и строг према речима“ док „често навиру на уста, као да их неко други из нас говори“ (279).

У песничким сликама и поређењима „има доста просте игре речи“, али и „доста драгоценог смисла“ који тражимо свуда, „а налазимо га само у поезији, понекад“ (280). Инфлација речи показује да „влада несигурност и забуна у мислима, неред у осећањима“, да је то „као патогено множење

ћелија у телу код извесних болести“, да тада човек бира да слабу реч „подупире са две нове речи, слабе као и она прва, или још слабије од ње“ (283). А „никад се не зна докле и са каквим последицама може да живи свака наша реч у другом човеку“ (362). Видик се мрачи када „говор почиње од чамотиње да ствара пустињу“ и када „речи долећу и насрћу у јатима, као скакавци...“ (417).

Било му је „пет или шест година“ кад је за некога речено: „Он је сумњив“, а касније је та реч толико нарасла да је неприметивши „постао и сам сумњив, себи и другима“ (433).

Циљано псујући, полицајац Шарић себи је стварао „илузију да псовка додаје нешто његовом ниском расту и нејакој и несигурној снази“ (503). Када је инжењер родом из брдских крајева почињао да прича о свом детињству, није као у другим приликама користио клишетиране изразе, већ је, озарен, изговарао: „у цик зоре саме“. Очигледно је у њему „као зрачак скривеног сјаја и трептај пригушеног зрака живео тај цик зоре саме...“ (505–506).

Досадни и упорни беседник очајнички продужава говор а „кад нема више ни једне мисли у глави, он ређа празне речи...“ (507–508). Тежаци, морнари, носачи и сви који раде тешке послове „разговарају међу собом са мало речи“ и сваки час показују своју велику црну руку, „као неки главни доказ, у исто време благ и тежак“ (534).

Човек са осмејком у очима изгледао је „као да ће сад изговорити неку нарочиту умну реч“ и ту реч је стално наговештавао, али је није „до краја живота изговорио“ (543).

Чини ми се да је малочас поменути *осмејак* међу најчешћим именицама у *Знаковима њоред њуџа*. Тако смо, са осмејком, стигли пред увод у „Вечити календар матерњег језика“ (565–572), где Андрић пише да ће у том недовршеном календару „на десетинама и десетинама страница бити говора о стотинама речи, можда и више“, да ту нико „не тражи ни лингвистике ни философије; ништа до записе једног песника о његовим сусретима са речима“.

С малим коментарима и подацима, као што је иначе радио у својим свескама, записао је речи: *данџуба* (где има „нечега моралистички прекорног и мргодног“, али и „нечег романтичног“), *скрасиџи се* (која је „као необичан минерал или редак цвет поред пута“), *разџалиџи* (где увек види део „модрога неба међу размакнути белим облацима“), *џањич* (што је „празно зрно“), *џреврџанер* (голуб превртач), *узџлудник* (из реченице Радована Самарџића), *домерак* (старобеоградско име за „цубок“), *мирник* (из записа Руђера Бошковића), *снебиваџи се* (реч с којом „човек може сатима, данима да се дружи и разговара“), *разџовориџи* („утешити кога разговором у његовој невољи или жалости“), *чуваркуђа* („прадеда Тодор Младеновић“ одређен да чува кућу или биљка „која се сади на

улазу у кућу, на крову или на капији“), *одахнућии* и још неколике, с истим кореном, до судбоносног *издахнућии* које „означава крај свега што сада јесмо“. Највише тако забележених речи је из 1973. године (574). По свему видимо и можемо да потврдимо како је Андрић при свом крају хтео да састави „Вечити календар матерњег језика“ као тестаментарну књигу.

Најпотпуније, и то на почетку замишљеног „Вечитог календара матерњег језика“, истумачио је лепу и тајанствену реч *бео, бела, бело*, која је за њега „светла, моћна, звучна и блештава, а нејасна и тешко објашњива“, истовремено. Навео је примере и изреке: *бели свети, бели дан, бели цар, беле њеле, бела застава, бела маија, на белом хлебу, бели удовац, бела врана...*, презимена Белић, Бељански, Белогрлић, Белобрк, Бјелопавлић, потом Београд, Бела Црква, Бијело Поље, Бела Паланка.

У антологијској минијатури дао је „лик прецветале лепотице Циганке са Чубуре“ која „прича о свом првом љубавнику и о трагедији у којој га је изгубила“, запомажући:

„А волела сам га, господине! Јаооо, волела сам га као белог бога!“

На завршетку казивања о речи *бео, бела, бело*, Андрић је навео седам стихова, од којих је први „Уранила Косовка девојка“, а испод њих дао поетичан и узбудљив коментар:

„Овде све сија и блешти од белина разних тонова и различитог порекла. Нису бели само рукави, лакти ни хлебац него неки бели сјај као да се шири од *девојке, од недеље, јарког сунца и златних кондира*. Та белина није само физичке природе, она као да избија из целог овог свечаног девојачког похода...“

Слагање Андрићевих записа о речима застаје овде, на српском трагичном пољу, у белини Косовке девојке што „се шеће по разбоју млада“ и вида ране.

ТКАЛАЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА И ЊЕНА СИМБОЛИКА У ТУМАЧЕЊУ АНДРИЋЕВОГ ДЈЕЛА

ЈЕЛЕНКА Ј. ПАНДУРЕВИЋ*

С а ж е т а к. – У раду су представљени аспекти Андрићевог дјела који укључују мотиве ткања, испредања и уплитања нити, затим умијећа и умјетности производње и употребе текстила. Наглашена је, уз начело ероса, митска и фолклорна матрица, и женски креативни принцип на коме почива, као и процес у коме обредни симболички образац постаје дио књижевне структуре. Из Андрићевог дјела издвојени су примјери, и представљени као узорак за полифоно књижевно осмишљавање архетипа, који се још од фолклорних и античких прича о суђајама, мојрама, паркама, о Пенелопи, Аријадни, Атени и Арахни троши и осипа, и једнако траје. С друге стране, увидом у функционисање ових мотива у контексту историје идеја и историје приватног живота разоткривана је стратегија Андрићеве наратије која се с једне стране артикулисала као иронијска дистанца, а са друге као моћна метафора аутопоетичког исказа.

Кључне ријечи: ткање, архетип, метафоре, Иво Андрић, аутопоетика

ОКВИР ЗА АНДРИЋЕВУ ПОЕТИКУ ТКАЊА

У бескрајној игри читања и тумачења Андрићевог дјела учествују посленици различитих компетенција, сензибилитета, идеја и имагинација, одлучни да открију запрете филозофске, психолошке, историјске или митолошке оквира једне особене слике свијета или да спознају тајне неимарске вјештине којом је саздана. Њихов поглед најчешће је усмјерен на Андрићев књижевни микрокосмос, који је довршена цјелина, али ништа мању пажњу привлаче и процеси у којима је стваран.

Могли бисмо се баш поводом Андрића, а на трагу Мелетинског, присјетити ставова о модернистичком књижевном заокрету који се догодио усљед трауматичног искуства Првог свјетског рата, суочавања са историјским и друштвеним потресима који су разорили илузије у погледу стабилности западноевропског цивилизацијског космоса:

---

* Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, jelenka.pandurevic@ff.unibl.org

„Друштвени потреси поткрепљивали су уверење многих представника западноевропске интелигенције да испод tankog sloja kulture deluju večne rušilačke i stvaralačke snage, koje neposredno proističu iz čovekove prirode, iz opšteljudskih i metafizičkih ishodišta. Težnja da se napuste društveno-istorijski i prostorno-vremenski okviri da bi se ispoljila ta opšteljudska sadržina bila je jedan od činilaca prelaska od realizma XIX v. ka modernizmu, a mitologija je zbog svoje iskonske simboličnosti (naročito povezana sa „dubinskom psihologijom“) podesan jezik za opisivanje večnih obrazaca ličnog i društvenog ponašanja, nekih suštinskih zakona društvenog i prirodnog kosmosa [...] Mitologizam XX v. može (se) spajati ne samo sa intuitivističkim, nego i sa racionalističkim pristupom [...]. Ne suprotstavlja se uvek istoričnosti, nego često predstavlja njegovu dopunu kao izražajno sredstvo tipizacije.“¹

Овај цитат из *Поетике мита* привлачи Андрићево дјело у назначени интерпретативни контекст, који се показује као изазован и надасве захтјеван, нарочито ако се посматра у спрези са лапидарношћу и специфичном стилизацијом одабраних фрагмената. Значењску структуру коју успостављају архетипски и митски обрасци неријетко је могуће сагледати тек посредством фолклорних мотива који на различите начине функционишу у ткиву текста, и реторичких стратегија које их актуелизују. У том случају, однос књижевника према националној традицији укључује и перцепцију универзалних митологема, као и просторних и временских релација у којима се манифестују. Митски обрасци најлакше се препознају у тематском и мотивском регистру, али и у структурама које су у вези са поетиком једноставних облика. У тумачењу Андрићевог дјела удио и улога фолклора истицани су и интерпретирани у различитој мјери и на различите начине. Наглашено присуство пословица и изрека,² као и изневјерена очекивања у погледу њихове употребе³, дио су Андрићеве реторичке стратегије потврђивања колективне етике, али и наглашавања њене вјечите тензије у односу на личну⁴. Упућујући на исходишта оне специфичне слике свијета која је у његовом књижевном дјелу и повез-

¹ Eleazar Meletinski, *Poetika mita*. Beograd: Nolit, b.g, 11.

² Види нпр. Ljubomir Zuković, „Narodne izreke i poslovice u djelu Ive Andrića“. *Travnik i djelo Ive Andrića – zavičajno i univerzalno*, ur. Miroslav Popadić. Sarajevo: Veselin Masleša, 1980, 438–456; Снежана Самарција, „Знакови поред пута и облици усмене књижевности“. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*, књ. 41, св. 1, 95–109.

³ Јеленка Пандуревић, „Докторска дисертација Иве Андрића и српска усмена традиција“. *Научни састајак слависта у Вукове дане*, зборник радова, 41/2 (2012). Београд: Међународни славистички центар, 289–304.

⁴ Уп. нпр. „Пословицама се код нас убијају живи људи на најбржи и најнеправеднији начин.“ (Иво Андрић *Злочинствање*; у: *Знакови*, СД, књ. 8)

ница и знак распознавања, Андрић ће као зрео писац потврдити да Кјеркегору дугује „расуђивање о стрепњи, страху и премоћи зла“ признајући при том да су „народна свест и епика имали ипак далеко снажнији утицај“. *Народна свест*⁵ би се из овог шкртог одговора Љуби Јандрићу⁵ могла разумјети као низ етнолошких и антрополошких чињеница које обилато нуде једноставни облици, мелос и предања, а епика не само као филозофија историје и поезија отпора него и као култура памћења. Категорија „древне приче“ у Андрићевој поетици има повлаштено мјесто, иако је нејасно шта би под тим требало подразумијевати: мит, предање, легенду, бајку... Или прошлост и мудрост народну, у свим облицима који до нас долазе.

Претходним напоменама које најављују тему у чијем је средишту стваралачко начело ткања као писања (али и *vice versa*)⁶, требало би додати још и напомену о теоријско-методолошким премисама⁷, односно подршци коју историји идеја и историји књижевности 20. вијека пружа психоанализа, посредством појмова као што су архетип, сублимација, несвјесно.

МЕТАФОРЕ СУДБИНЕ, ЖИВОТА И СМРТИ

Митологеме у вези са ткањем и предењем уопшавају се у метафоре које упућују на *живој* и *смрт*, *стварање* и *рађање*:

„Везивање предења и ткања, који на најопштијем плану симболизују протичање времена и судбину саму, за космогонијске митове и нека древна женска божанства, каква су богиња плодности и брака Фриг (с њом је повезана и германска вештица Холда,

⁵ Љубо Јандрић, *Са Ивом Андрићем* (допуњено издање). Сарајево: Свјетлост, 1981.

⁶ „[...] tkanje je povezano i sa pisanjem i čitanjem – sabiranjem i ispisivanjem znakova, tako da reč ‘tekst’, inače latinskoga porekla, u osnovi ima značenje – tkanje, odnosno tkanina. Polnost, odeća, odnosno pokrivanje tela, čitanje i pisanje – tkanje, uistinu pokriva ogromno područje polnog i kulturnog identiteta“ . Svetlana Slapšak, *Antički mit, žene i jugoslovenski film* у: *Zeničke sveske* (decembar 2006). www.zesveske.ba/04/06/impresum.htm. pristupljeno 21.11.2015. Види и: Erika Greber, *Textile Texte: Literaturtheorie und poetologische Metaphorik. Studien zur Tradition des Wortfeldes und der Kombinatorischen Dichtung*. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2002. Митске представе суђеница *с ирећом* алтернирају са фолклорним варијантама у којима суђенице одређују судбину *јовором* и *јисањем*. О томе види: Радуловић, Немања, *Предиво као айрибуји у нарашћивима о судбини*, у: *Промислање традиције*. Фолклорна и литерарна истраживања, ур. Бошко Сувајдић и Бранко Златковић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014, 247–259.

⁷ У овом тексту преузимају се и у извјесној мјери допуњују запажања и контексти објављени у раду *Рукојворине-умојворине-књижевности: илетиеније смисла*. (Филолошке студије 13/1 (2015), 283–304) који је и пролегомена за шире увиде о Андрићевом књижевном поступку у датом тематском и идејном контексту.

Хулд), или словенска богиња Мокош, чије је атрибуте код нас презела света Петка – показује да су ови послови сматрани и свети-ма. Њиховој сакрализацији и тајновитости допринело је и обредно осамљивање, везано за различите женске иницијације [...].⁸

Ткање је, како резонује Светлана Слапшак, женско произвођење значења и смисла, креативни простор симболичког осмишљавања и женског испољавања⁹. Било да је ријеч о богињама које у лику три Мојре, парке или суђаје дужином испредених нити одређују трајање наших живота, или о начину да се надомјести ускраћено право на ријеч, и на став, митске приче говоре о женском текстилном знању као сувереном простору женског исказа, док патријархална култура, подржана обредно-обичајним комплексом, инсистира на обрасцу идеалне жене, „која ћути и тка“.¹⁰ У тако успостављеном оквиру за сагледавање динамичког простора сложених и вишеструких осмишљавања, као нарочито значајан издваја се закључак да је ткање-текст и метафора оних вјечитих покушаја да се личним ставом негира колективна норма:

„Између очекивања других да се поново уда и личне жеље да то избјегне, Пенелопа себе дневном активношћу добре ткаље препоручује за невјесту, да би ноћном интимом поништавала мајсторску текстуру свога платна. Управо ће овај лични простор надања и ишчекивања, емоције, страсти и сексуалности остати трајно уграђен у архетипску слику везиле, ткаље и „плетисанке“, како у усменој тако и у писаној књижевности.“¹¹

Из перспективе Андрићевог дјела, овом семантичком исходу најближи је кратки фрагмент психолошке драме која претходи посљедњем путовању Фате Авдагине:

„Тај комадић пута прелетела је њена мисао без престанка с једног краја на други, као што чунак лети кроз ткање [...] напред-натраг, напред-натраг! Ту се ткала њена судбина.“¹²

⁸ Љиљана Пешикан Љуштановић, *Сјанаја село зайали*. Нови Сад: Дневник, 2007, 10. О женским божанствима судбине види у: Радуловић, *наведено дјело*, 247–248. О обредној семантици и усмено-поетским стилизацијама види у: Зоја Карановић и Љиљана Пешикан Љуштановић, „Трагови представа о митско-религијским аспектима предења и ткања у српској усменој традицији“, *Књижевна историја*, књ. 28 (1996): 5–15.

⁹ Светлана Слапшак, *наведено дјело*, 2006. Види и: Svetlana Slapšak, „Ručni rad“. *Radne žene* (29. 9. 2016.). <https://radnezene.online/rucni-rad/>. Приступљено 28.12. 2017.

¹⁰ *Исто*.

¹¹ Пандуревић, *наведено дјело* 2015, 293.

¹² Иво Андрић, *На Дрини ћуџија*, СД, књ.1.

Андрићев однос према традиционалним и архетипским структурама је стваралачки, и испољава се као проблематизовање, ресемантизација или полемичко маркирање. У том смислу, и варијација која се запажа у приповиједи „Смрт у Синановој текији“¹³ остварује се не само на плану синтаксе него и у правцу суштинског семантичког помјерања, односно игнорисања значења условљеног родном димензијом: *Тада њојрешна мисао њоче у њему да ради и њојрчава, као чунак на разбоју [...]*. Уочавање овакве Андрићеве стратегије неизбјежно ће нарушити већ успостављену и феминистичким сензибилитетом усмјеравану рецепцију ткања као женске вјештине, женског осмишљавања и испољавања моћи, и коначно, „женског писма“¹⁴, и преусмјерити је у правцу оних моћних и препознатљивих метафора аутопоетичког исказа које ће тако снажно, и изнад свега, нагласити ерос као страст и стварање наспрам смрти и ништавила:

„Јер, загледани у вечност, као у бескрајни, недостижни узорак, ми ткамо овај наш кратки, замршени живот. Само тако је све ово могућно и објашњиво: и ми, и живот, и наша воља и снага да га живимо.“¹⁵

МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ

Андрићевом приповједачком поступку није, међутим, страна ни психолошко портретисање (не само) женских ликова техником пројектовања у фигуре и симболику везених или тканих артефаката. Процес претакања таквог фолклорног наслеђа у фондусе модернистичких симбола препознаје се и код других српских писаца – Андрићевих савременика, и свједочи о својеврсном успостављању дистанце спрам високе реторике и великих наратива које собом носи јуначка епика. У симболичком дискурсу *Дневника о Чарнојевићу* (према запажању Марије Пргомелје) пасаже интиме и носталгије обиљежили су, како наглашава Петар Рајић, „ћилимови са шарама, које сам толико волео“: *У њуђини сам, њосћељу сам њокрио бачванским ћилимима. Сиђурно их је каква Буњевка њкала – њросће јој било. Он је весео и бојати, увек ме развесели у њуђини, кад ја њојледам – небо зарумени*. Празнину Рајићевог погледа након мајчине смрти ублажиће шаре са „лепог, старинског ћилима“ и присуство жене, чију путеност назире у имагинацији: *Црнина на њој није мојла меко да јој објрли сѝас; нејо лежаше на коленима њеним као ћилимови њешки њо њосћељама [...]*. Кад би му у домовима свештеника и трговаца жене

¹³ Иво Андрић, *Жеђ. Приповећке*, СД, књ. 6.

¹⁴ Види преглед у: Јеленка Пандуревић, *наведено дјело*, 2015.

¹⁵ Иво Андрић, *Знакови њоред њуђа*, СД, књ. 16.

показивале „дивне ћилимове“, вријеме се заустављало: [...] *Ја бих заборављао сав свој животић, који ми се чинио и смешан и луд, ђа сам дуго седео код њих [...]*¹⁶. Дјелимично је с тим у вези и Настасијевићева фасцинација „шареним везовима од којих сваки има тајанствени смисао“, која је обликовала у *Зайисима о даровима моје рођаке Марије* лик везиље која „у тамно везе“ и „грозу везе“. Вез као интимни запис и исповијест, свједочанство и тестамент, проговара и у његовој пјесми *Сесџри у њокоју*¹⁷.

Без боја и облика, ручни рад Андрићеве „госпођице“ Рајке Радаковић, сагледан је у контрасту са фолклорним предлошком дјевојке – везиље. Минус поступак у односу на ову специфичну слику-формулу (која се успоставља иницијалним сигнаlima „везак везла“, „платно ткала“, „бисер низала“), али и мотив „у коме најинтимније жеље љубавног и предбрачног ишчекивања имају психолошки, али и етнографски ослонац у императиву „дјевојачке спреме“, и егзистенцијалном значају „руха дјевојачког“¹⁸, открива недостатак креативности, животне радости и сексуалности¹⁹:

„Крпеж и трпеж кућу држе“ каже она себи ту стару народну пословицу, седајући поред прозора и узимајући своје старе, већ толико пута крпљене чарапе, а затим је несвесно и нечујно понавља и окреће у себи, по безброј пута крпеж-трпеж! – као што младе девојке при раду, безгласно и нагонски понављају речи и мелодије љубавне песме која је сама по себи безначајна, никла бог зна где и бог зна кад, али у којој оне зачудо, налазе живу слику и тачан израз својих најдубљих жеља.²⁰

А с друге стране, Невенка Памуковић из приче о Мари милосници, у ишчекивању материнства, „*џика без шестак, и све љевуши. Онако како љевају жене љри љослу. Ни љесма ни речи немају љочетџка ни краја. Кад јој се ниџи љомрсе и чунак зајне, онда и љесма сџане, а кад чун љроради и брдо луйне, и љесма се настџавља брже*“.²¹

¹⁶ Марија Пргомеља, *О Рајићевеј фасцинираности ћилимима у роману „Дневник о Чарнојевићу“ – између суматраизма и љрадиције*. 2013. <http://konkursiregiona.net>. Приступљено 12. 01. 2018.

¹⁷ Пандуревић, *наведено дјело*, 2015, 299.

¹⁸ Пандуревић, *наведено дјело*, 2015, 294.

¹⁹ Петар Тирген, „Роман Госпођица Иве Андрића: психологија, симболика, поређење текста“. *Свеске задужбине Иве Андрића*, 12, 1996, 281–305.

²⁰ Иво Андрић, *Госпођица*, СД, књ. 3.

²¹ Иво Андрић, *Мара милосница, у: Немирна љодина. Приџоветџке*, СД, књ. 11, 136.

ИСТОРИЈСКИ И СОЦИЈАЛНИ НАРАТИВ, ЖЕНСКИ КАПИТАЛ И „ПРОИЗВОЂЕЊЕ СМИСЛА“

Неизбјежно је у асоцијативном пољу ткања и пјевања избјећи „Штрајк у ткаоници ћилима“²², и пјесму о сиротој и несрећној удавачи која „нема дарова“. Ова прича ипак не рефлектује митско, судбинско, нагонско нити еротско. Рефлектује Андрићев скептицизам у погледу оног „женског произвођења смисла“ које се реализује у координатама еманципације²³, класне борбе и политичког активизма, на помало подсмјешљив начин, и како је најављено, безуспјешно. Архетипско значење је сасвим пригушено, а тематизација друштвене и историјске промјене, сусрета са европским *дружим* не толико у лицу индустријалца и колонизатора, колико у лицу чиновника, затим увођења нових садржаја, навика и услова живота, и коначно, тематизација женских судбина на раскрсницама историје, у овој причи није лишена иронијске дистанце. Наративне стратегије којима се тематизује побуна, и нарушена свакодневица описује као перформанс (нпр. кроз напомену о свјетини која се свакодневно окупља, тј. суграђанима који иду да *слушају* како ћилимуше *пјевају*) носе печат Андрићеве књижевне радионице. Овај утисак, као и онај који се односи на немогућност комуникације, појачавају сјајни пасажии у вези са чиновничким превођењем народне пјесме на њемачки језик и изневјереним очекивањем у погледу њеног садржаја и смисла, као и они у којима је пренаглашена акустичка димензија доживљаја страности. Радња је смјештена у Сарајево, гдје је већ у првој деценији аустроугарске окупације подигнута творница ћилима фирме Philipp Haas & Söhne. Овим чином је традиционално женско занимање, тзв. „кућна радиност“ на велика врата ушла у сферу јавног, преточена у тражен и перспективан производ који је на европском тржишту имао своје купце и своју цијену, и ћилимара је заиста одиграла велику улогу у еманципацији жена, нарочито муслиманских, које, не само да су изашле из куће него су почеле и да зарађују²⁴. Андрићева мајка Ката је радила у сарајевској ћилимари, и тај детаљ из биографије могао би са већом извјесношћу да одговори на запитаност у погледу Андрићевог познавања стручне ткачке терминологије: „брдо“, „стан“, „гребена“, „чунак“, „без шестака“, иако тај тип знања припада и корпусу реалија из домена етнолошке грађе, чији је ста-

²² Иво Андрић, *Штрајк у ткаоници ћилима*, у: *Немирна година. Приповејке*, СД, књ. 11.

²³ У том смислу, значајно је, паралелно са осталим, нагласити и књижевну тематизацију овог аспекта: Ивона из романа *Људи њоворе* Растка Петровића, која трагичном енергијом неостварене љубави израђује предивне чипке, јасно резонује: „*Када (ја) будем решила, зајросиће ме, јер зарађујем својим рукама*“ (В. о томе: Пандуревић, *наведено дјело*, 2015, 289–290).

²⁴ Пандуревић, *наведено дјело*, 2015, 287–288.

тус из аспекта писца очигледно једнак архивским, или историографским изворима.

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ И САЛОНСКИ СТИЛ. ТЕКСТ И КОНТЕКСТ

Симболичке конотације које прате умијеће и умјетност израде текста нераскидиво су повезане са идентитетским осмишљавањем и историјом идеја. Могуће их је, као црвену нит, пратити и у лавиринту српске књижевности упркос најразличитијим стилизацијама и појавним облицима²⁵. Вез је за Растка Петровића текст из кога се читају митови, религија и страсти, као и из традиције епских рапсода²⁶. Уз Владимира Дворниковића, који постављајући питање *У чему се састоји и шта је народна умјетност Јужних Словена?* тврди: *Орнамент. Само то и ништа више*²⁷, најдаље је у панегиричком расположењу отишао Станислав Винавер, твдећи да умјетност везиља треба да послужи као узор пјесничкој у потрази за адекватним изражајним формама²⁸.

Из аспекта који је назначен на почетку овог рада, важно је подсјетити да је прве деценије 20. вијека обиљежила интензивна дебата у вези са народном умјетношћу, њеним вриједностима и статусом у српској култури, што је свакако израз интензивних друштвених превирања и актуелних политичких констелација. Српска интелектуална елита онога времена исказивала је у односу на ово питање не само патриотизам, него и политички став. Историја приватног живота и историја свакодневице међуратног Београда нуде низ детаља значајних за ову тему. Тако је и умјетност декорисања ентеријера, упркос подразумијеваним контроверзама између приватног и јавног простора, имала свој идејни и идеолошки предзнак. Драгутин Инкиостри Медењак, зачетник националног стила у примијењеној умјетности, залагао се за оригиналну и модерну употребу етнографских артефаката и орнамената и сматрао да савремена умјетност не треба да тражи рјешења изван националне културе. Пропутовао је Приморје, Македонију, Косово и Метохију, Јужну Србију, прикупио и обрадио преко двије хиљаде мотива народног веза,

²⁵ Види: Јеленка Пандуревић, *наведено дјело*, 2015.

²⁶ В. тумачење народних рукотворина од пећинских људи до везиља у Скопској Црној Гори и пиротских ткаља (Време, 1924). Уп. Хатица Крњевић, „Есеји Растка Петровића о народној уметности“. Књижевно дело Растка Петровића, зборник радова, уредник Ђорђевић Вуковић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1989.

²⁷ Владимир Дворниковић, *наведено дјело*, 466.

²⁸ Станислав Винавер, *Чувари светиша*. Нови Сад: Београд – Матица српска: српска књижевна задруга 1972, 220, 221.

ткања и резбарије. Декорисао је зграду Народног позоришта, Велику дворану Коларчеве пивнице, зграде Министарства финансија и просвете, свечану салу Треће гимназије. Јован Цвијић му је повјерио уређење сопствене куће, у националном стилу, са мноштвом предмета фолклорне израде и фолклорних орнамената. Композитор Јосип Славенски уредио је своју радну собу у балканском стилу, са пиротским ћилимима, трношцима, везовима и дрворезбаријом.²⁹ И краљица Драга имала је „Српски салон“, од таванице до пода прекривен пиротским ћилимима. У међуратном периоду, моду пиротских ћилима замијенила је „босанска“ тема. У новом краљевом двору намјештена је „Босанска соба“, за коју су Даринка и Бранислав Нушић из Сарајева донијели сав декор који је налагао нови, босански стил. Симболичко конструисање новог идентитета државе под династијом Карађорђевића свакако је карактеристичан примјер за оно што се језиком савремених теорија културе зове „рад на националном памћењу“³⁰, а моду фолклорних и оријенталних ентеријера слиједили су многи угледни и имућни Београђани³¹. Насупрот оваквом стилском и идеолошком опредјељењу стоје слѣдбеници идеја Душана Јанковића, који је говорио да народна умјетност „не одговара савременим потребама, па да зато не треба тежити стварању националног стила, већ квалитетне примењене уметности у којој ће национално већ наћи свој пут“³². Ентеријер грађанских салона огледало је друштвеног живота и свједочанство идеолошких превирања, али и, неизбјегно, амбијентална позадина тема и мотива књижевности која се у том времену ствара:

²⁹ Ентеријер декорисан ћилимима и фолклорном орнаментиком промовисан је још средином 19. вијека: „Захваљујући Савки Суботић, стил „српске собе“ постао је веома популаран у аристократским круговима средње Европе, а она најзначајнији ауторитет у опремању салона етнолошким предметима“. Љиљана Лазих, „Изглед грађанских ентеријера у Новом Саду крајем 19. и почетком 20. века“, *Зборник* 6, н. с. (2010), 27–43. Београд: Музеј примењене уметности.

³⁰ Asman, Alaida. 2002. *Rad na nacionalnom pamćenju. Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*. Prevela s nemačkog Aleksandra Vajazetov Vučen. Београд: XX век; Види и: Макуљевић, Ненад. 2006. *Умјетности и национална идеја у XIX веку – сисџем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Поповић, Војана. 2011. *Примењена уметност и Београд 1918–1941*. Београд: Музеј примењене уметности.

³¹ Види: Михајлов и Мишић. 2017. Саша Михајлов и Биљана Мишић, „Дворски комплекс на Теразијама: од владарског дома до репрезентативног јавног простора“. *Култура*, бр. 154 (2017), стр. 56–79; Гвозденовић, Ирена. 2013. *Оријентални салон: из збирке Етнографског музеја у Београду*. Београд: Етнографски музеј.

³² Соња Тирић, *Умјетности на пџаџни*. <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/al%E2%80%99vam-%D1%98e>. Приступљено 17. 11. 2017.

„Фотеље са загасито црвеним плишем, а столови и консола на сувише танким ногама, претоварени вазама, ситним порцеланом без вредности и породичним фотографијама. Под застрт пиротским ћилимом старог доброг типа. По зидовима увећане фотографије дедова у фесу и баба у либадетима и са тепелуком поред једне репродукције Беклиновог пејзажа са чемпресима фантастичне величине и мрачним, хладним језером. У тој просторији примала је Перса Хаџи Васићка сваког уторника, пошто је отворила кућу као и толике друге имућне и угледне породице [...] О већим празницима или сваком другом згодом код Хаџи Васићевих је долазило и друштво после вечере. Играло се уз грамофон, шалило и певало, али се и разговарало о политици, о уметности, о скорашњој прошлости која је изгледала као узвишена драма са срећним завршетком, о будућности која је била благодарна и неисцрпна тема [...].“³³

Тако је и у Андрићевој приповиједи „Породична слика“³⁴ ухваћен тренутак промјене и идентитетско тумарање поратне Србије која се наша на раскршћу традиционалних националнопатриотских и модерних проевропских идеја и тежњи:

„Гостинске собе у кућама имућнијих београдских трговаца почеле су после 1919. године да се преображавају и, са мање или више успеха и доследности, претварају у салоне по грађанском укусу тога времена. Тада је из њих избациван не само сувишни јевтин намештај него и пиротски ћилимови и родољубиве олеографије увеличане и у боји. Све је то употребљавано у споредним собама, или чак бацано међу старе и непотребне ствари, у оставу или собу за млађе.“

На истом раскршћу нашао се и млади Црњански који у пјесми „Народни вез“ субверзивно успоставља контекст смрти, крви и разарања, одбацујући романтичарску перцепцију и потрошени оквир националне традиције:

„Крв ми везе вез по души
Страшћу ме животиња гуши,
И тка ми у живот тло:

³³ Иво Андрић, *Госпођица*, СД, књ. 3, 95.

³⁴ Иво Андрић, *Породична слика*, у: *Знакови. Приповејке*. СД, књ. 8. На овом мјесту исказујем захвалност колеги Слободану Владушићу који ми је у неформалном разговору скренуо пажњу на овај детаљ. Посебну захвалност дугујем колегиници Сањи Мацури, која је са много добре воље, несебично и зналачки усмјеравала моје хипотезе у правцу ваљане аргументације.

Завичај мој, равницу што зре
Где пијан распасан сељак мре
У крви што је сво добро, не зло.“

Овако усмјерена рецепција артикулисала се на фону Андрићеве „Прве пролећне песме“, у којој ткање функционише у очекиваном, „традиционалном“ контексту ишчекивања, надања, будућности, и јасним алузијама на народну пјесму:

„Јутрос облаци небом иду, а ја слутим радости: кад процвату брда страшним сјајем њихова оружја, кад посију пламене цвјетове по пољима, кад се зачује прва труба, кад се појаве први коњаници, уморни, прашни: и попрскани пјеном као у некој старој пјесми; о радости! Кад ће доћи краљеве војске? Жене ткају у тишини за њих дарове, њих спомињу добри људи у молитвама, о њима пјевају дјевојке на прозорима и за њих расте цвијеће у малим вртovima. Чека спремних стотину њежности. Кад ће доћи краљеве војске?Облаци небом плове као војска; ја слутим дане великих дјела. Јутрос сам видио напупалу грану. Кад ли ће доћи краљеве војске?“

Стихови Андрића и Црњанског стоје као међаши на почетку³⁵ и на крају³⁶ Првог свјетског рата, зрцалећи заблуде, надања и разочарења, ништавност и немоћ човјека суоченог са неумитном и недокучивом вољом божанских ткаља судбине, господарица живота и смрти.

Контекст свакодневице, културне и дневне политике, успостављен уз помоћ ткачке терминологије и текстилних артефаката, најављује друге и другачије могућности за читање Андрићеве приповијетке „Ћилим“³⁷. У њој се комплексним уланчавањем догађаја повезује вријеме усташке администрације у Сарајеву са временом доласка аустроугарске војске. Иако је у средишту наравије мисао да је „отето проклето“, различити актери у различитим временима ову изреку доживљавају на различите начине. У подтексту пулсира прича о конструкцији и деконструкцији колективних идентитета, и смјени вриједносних парадигми које тај процес прате:

³⁵ *Прва њрољейна њјесма* објављена је у часопису „Вихор“, у његовом другом броју 1914. године (в. Иво Андрић, *Ex Ponto, Немири, Лирика*; СД, књ. 11). Како је очекивање „краљеве војске“ протумачено као изразита наклоност према српском краљу и српској војсци, Андрић је према аустроугарском закону оптужен за чин велеиздаје и упућен на робију.

³⁶ Пјесма *Народни вез* објављена је у књизи *Лирика Ићјакe* 1919. године.

³⁷ Иво Андрић, *Ћилим*, у: *Немирна јодина. Приповећке*. СД, књ. 11.

„Мора да мисли на тај ћилим. Скрене мисао на нешто друго, па се одједном сама упита: «Одакле ли га је узео? Из неке куће? Можда из џамије? Ко је остао да плаче за њим?» Може бити нико. Свакако, остала је празнина на месту где је био прострт. Чини јој се да види ту пустош. Срдито растерује мисао и силом склапа очи, али пред њом се, уместо мирног и тамног вира сна, развија тај исти турски ћилим, прострт широм и пун црвених и зелених шара. Управо то и није ћилим, него бескрајно поље, недогледни низови Турака који клањају на том пољу. Једно време мирују клечећи, занесени, у молитви, а онда додирују челом земљу, повијају се као класје које се таласа унедоглед. Старица се прекрсти полугласно и окрену се на другу страну. Али тек што је зажмурила, пред њом се указа опет турски ћилим, разастрт до у бескрај, а на сваком од многобројних четвртастих поља његовог орнамента по један одред турских копљаника са заталасаном шумом копаља изнад глава. Само тако, одред за одредом, безбројна војска низ бескрајно поље, до крај далеког видика. – То је спремна осветничка војска која тражи оправдања и рачуна за сваку украдену ствар, за иглу као и за ћилим, за ћилим као и за кућу. [...]

– Купи ово па носи напоље – говорила је старица гласом муклим од гнева и ударала једнако штапом по ћилиму.

Син је покушавао да ствар објасни, да каже нешто у своју одбрану. Пијани војник је, каже, био упоран и није хтео, бар до сутра, да носи даље ћилим. Уосталом – рат је, ћилим је турски. Али старица му није дала да заврши.

– Турски? Ако је турски, није твој. Шта сте наумили вас двоје, да беговски харем од ове куће направите? Тако сте почели кућу да кућите! То те ова твоја беговица упутила, је ли? Е, нећете за мене живе!“

О „ЖИВОМ ТКАЊУ“, УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Сликом безимене Шпањолке која „ћути и тка“, Андрић уводи метафору ткања као писања и писања као ткања у просторе свог аутопоетичког исказа. Текст и ткање нераскидиво су повезани на плану етимологије, а тријада текст-текстура-контекст савременим фолклористима је основна интерпретативна алатка. Повезивање ткања и књижевног стварања чини окосницу појединих књижевних теорија феминистичке провенијенције, попут арахнологије³⁸. Ефектна лапидарност Андрићеве метафоре „жи-

³⁸ Miller, Nensy. 1986. *The Arachnologies: The Woman, the Text, and The Critic*. In: *Poetics of Gender*, red. N. K. Miller, New York.

вог ткања“ (али и *мисли која се исцреда*), трајно је обиљежила и дискурс о поетици и естетици његовог дјела, и књижевног стварања уопште. Најраскошнију варијанту ове метафоре српској књижевности у наслеђе оставио је Данило Киш у *Раним јадима*, гдје се „руже на џемперу који плете мајка Андреаса Сама указују у аутопоетичком освјетљењу, и као тајна стварања која се открива у ходу између традиције и индивидуалног талента, и као потреба да се надахнуће генија раскринка указивањем на наличје бременито траговима мукотрпних људских настојања“³⁹. Овој слици *Из баршунастој албума* (која, суштински, припада оној истој галерији чији су непроцењиви експонати славне слике лавиринта, огледала, библиотеке, врта разгранатих стаза) додати се може само још детаљ о бокору ружа који је изникнуо након много година на мјесту гдје је стајала мајчина сингерица.

С друге стране, Андрићевој метафори живот и моћ даје *lascivica brevitatis*, којом се ипак успијева исказати читав комплекс сложених значења и подразумејеваних знања. Метафора ткања уопштава вјештину, таленат, искуство, мудрост, судбину, вријеме, живот и смрт, обухвативши и архетипску димензију, и митску симболику, и фолклорну матрицу и идеологију „живог наслеђа“ традиционалне културе, и књижевни топос. Њена снага и сугестивност прелијевају се и у интерпретативни дискурс, стога метафора ткања има своје постојано мјесто у разноликом критичком опусу поводом Андрића, у низу варијаната као што су „наративна потка“ или „приповиједно ткање“. Ту разноликост у тематском, интерпретативном и квалитативном смислу зрцале и одабрани фрагменти⁴⁰, као доказ њене виталности и специфичне формулативности:

„Источна прича је, и кад је модерна, пре свега неко „тихо ткање“, неко бајање [...]. Исток чини те задивљени остављамо фигуре Андрићевих прича. Фигуре које се тако магистрално испружу, и које су, и поред свих покура, на неки начин велике са оним загонетним од чега „крв у њима тка и расте“. (Исидора Секулић)

³⁹ Пандуревић, *наведено дјело* 2015, 291.

⁴⁰ Извори: Alija Dukanović, „Ivo Andrić“, *Nowa kultura* XIX/1961, br. 45, s. 5, 281–282.

Lada Žigo Španić, „Andrićeva književna i balkanska odiseja“, *Vijenac*, br. 602 (2017).

Исидора Секулић, „Исток у приповеткама Иве Андрића“. Београд: *Српски књижевни листик*, нс, X/7, 1923, 502–511; Александра Рајковић, Тихомир Брајовић: Андрићево дјело под новим свјетлом. <http://www.glassrpske.com/kultura/vijesti/Tihomir-Brajovic-Andricevo-djelo-pod-novim-svjetlom/lat/66579.html>. Приступљено 12. 12. 2017. Јелена Пилиповић, „Ex Ponto. Преображавање самоће у Андрићевим лирским записима и Овидијевим елегијама из изгнанства“. *Научни састајанак слависта у Вукове дане*, зборник радова, 41/2 (2012). Београд: Међународни славистички центар, 239–249.

Истина, у ткиву његове наратије, напоредо уз сухе и хладне историјске чињенице или стара предања, често се налазе интроспективни, лирски пасажии. (Алија Дукановић)

Као што је Андрић загосподарио причом, тако је и Крешимир Немец у својој изврсној монографији Господар приче одлично загосподарио опусом Иве Андрића, и нашироко, и надубоко. И сам се помно држао идеје ткања – суптилно је повезао све нити између човјека, писца и повијести, кроз слојевиту анализу његових дјела, која није спајао хронолошким него жанровским нитима. Тако је настала таписерија на којој је све дубоко уткано, а све, опет, сликовито премрежено и јасно. (Лада Жиго Шпанић)

Осим конкретних момената и детаља из дела, али понекад и биографије писца, мени је посебно стало до тога да онај који чита очи Андрићеву вештину да „тка“ на два наративна разбоја [...]. (Тихомир Брајовић)

Трагови овидијевског ехил-а, изгнанника, откривају једну нову значењску раван и у Андрићевом књижевном ткању и у његовој поетичкој потки, чију полифонију тек треба испитати. (Јелена Пилиповић)“

ЛИТЕРАТУРА

Андрић, Иво. 1986. *Сабрана дела Иве Андрића* (допуњено издање). Сарајево: Свјетлост; Београд: Просвјета; Загреб: Младост; Љубљана: Државна заложба Словеније; Скопје: Мисла; Титоград: Побједа.

Asman, Alaida. 2002. *Rad na nacionalnom pamćenju. Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*. Prevela s nemačkog Aleksandra Bajazetov Vučen. Beograd: XX vek.

Винавер, Станислав. 1972. *Чувари свейа*, Београд – Нови Сад: Матица српска – Српска књижевна задруга.

Гвозденовић, Ирена. 2013. *Оријентални салон: из збирке Етнографској музеја у Београду*. Београд: Етнографски музеј.

Greber, Erika. 2002. *Textile Texte: Literaturtheorie und poetologische Metaphorik. Studien zur Tradition des Wortfeldes und der Kombinatorischen Dichtung*. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2002.

Дворниковић, Владимир. 1939. *Каракџеролоија Јуословена*. Београд: Геца Кон (фототипско издање: Београд: Просвета 2000).

Dukanović, Alija. 1961. „Ivo Andrić“, *Nowa kultura* XIX/1961, br. 45, s. 5, 281–282.

Žigo Španić, Lada. 2017. „Andrićeva književna i balkanska odiseja“, *Vijenas*, br. 602 (2017).

Зуковић, Љубомир. 1980. „Народне изреке и пословице у дјелу Иве Андрића“. *Травник и дјело Иве Андрића – завичајно и универзално*, ур. Мирослав Попадић. Сарајево: Веселин Маслеша, 438–456.

Киш, Данило. 1970. *Рани јади/за децу и осетљиве*. Београд: Полит.

Карановић, Зоја и Љиљана Пешикан Љуштановић. 1996. „Трагови представа о митско-религијским аспектима предења и ткања у српској усменој традицији“. *Књижевна историја*, књ. 28 (1996): 5–15.

Крњевић, Хатица. 1989. „Есеји Растка Петровића о народној уметности“. *Књижевно дело Расџка Пејровића*, зборник радова, уредник Ђорђевић Вуковић. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Лазих, Љиљана. 2010. „Изглед грађанских ентеријера у Новом Саду крајем 19. и почетком 20. века“. *Зборник 6*, н. с. (2010), 27–43. Београд: Музеј примењене уметности.

Макуљевић, Ненад. 2006. *Уметности и национална идеја у XIX веку – сисџем евројске и срјске визуелне кулјуре у служби нације*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Мелетински, Елеазар. Б. г. *Поетика мита*. Београд: Полит.

Miller, Nensy. 1986. *The Arachnologies: The Woman, the Text, and The Critic*. In: *Poetics of Gender*, red. N. K. Miller, New York.

Михајлов и Мишић. 2017. Саша Михајлов и Биљана Мишић, „Дворски комплекс на Теразијама: од владарског дома до репрезентативног јавног простора“. *Кулјура*, бр. 154 (2017), стр. 56–79.

Настасијевић, Момчило. 1971. *Песме, ѝријоветике, драме*. Избор и предговор Борислав Михајловић. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга. Српска књижевност у 100 књига, књ. 84.

Пандуревић, Јеленка. 2012. „Докторска дисертација Иве Андрића и српска усмена традиција“. *Научни сасџанак слависта у Вукове дане*, зборник радова, 41/2 (2012). Београд: Међународни славистички центар, 289–304.

Пандуревић, Јеленка. 2015. „Рукотворине – умотворине – књижевност: плетеније смисла“. *Филолошке студије 13/1* (2015), 283–304. <http://philologicalstudies.org/index>.

Петровић, Растко. 2007. *Људи ѝворе*. Београд: Euro-Giunti.

Пешикан Љуштановић, Љиљана. 2007. *Сџанаја село зайали*. Нови Сад: Дневник.

Пилиповић, Јелена. 2012. „Ех Ponto. Преображавање самоће у Андрићевим лирским записима и Овидијевим елегијама из изгнанства“. *Научни сасџанак слависта у Вукове дане*, зборник радова, 41/2 (2012). Београд: Међународни славистички центар, 239–249.

Роровић, Војана. 2011. *Primenjena umetnost i Beograd 1918–1941*. Београд: Музеј применјене уметности.

Пргомеља, Марија. 2013. „О Рајићевој фасцинираности ћилимима у роману „Дневник о Чарнојевићу“ – између суматраизма и традиције“. <http://konkursiregiona.net>

Радуловић, Немања. 2014. „Предиво као атрибут у наративима о судбини“. Промишљање традиције. Фолклорна и литерарна истраживања. Зборник радова посвећен Мирјани Дрндарски и Ненаду Љубинковићу. Уредили Бошко Сувајџић и Бранко Златковић, Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014, 247–259.

Рајковић, Александра, „Тихомир Брајовић: Андрићево дјело под новим свјетлом“. <http://www.glassrpske.com/kultura/vijesti/Tihomir-Brajovic-Andricevo-djelo-pod-novim-svjetlom/lat/66579.html>

Самарџија, Снежана. 1993. „Знакови поред пута и облици усмене књижевности“. Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. 41, св. 1, 95–109.

Секулић, Исидора. 1923. „Исток у приповеткама Иве Андрића“. Београд: *Српски књижевни гласник*, нс, X/7, 1923, 502–511.

Slapšak, Svetlana. 2006. „Antički mit, žene i jugoslovenski film“ у: *Zeničke sveske* (decembar 2006). www.zesveske.ba/04/06/impresum.htm. Приступљено 21.11.2015.

Slapšak, Svetlana. 2016. *Ručni rad*. U: *Radne žene* (29. 9. 2016.). <https://radnezene.online/rucni-rad/>. Приступљено 28.12. 2017.

Српкиња 2013. *Српкиња: њезин живој и рад, њезин културни развијак и њезина народна умјетност до данас*. Сарајево: Добротворна задруга Српкиња у Иригу, 1913,

Тирген, Петар. 1996. „Роман Госпођица Иве Андрића: психологија, симболика, поређење текста“. *Свеске задужбине Иве Андрића*, 12: 281–305.

Ћирић, Соња. 2012. *Уметност на ћиаци*. <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/a1%E2%80%99-vam-%D1%98e>

Jelenka J. Pandurević

WEAVING TERMINOLOGY AND ITS SYMBOLISM
IN INTERPRETATION OF ANDRIĆ'S WORK

S u m m a r y

The work presents aspects of Andrić's works which include motives of weaving, pulling and interweaving of threads, of craft and art of textile manufacturing. Mythical and folklore matrix, along with principle of eros, is emphasized, and feminine creative principle it is based on, as well as the process in which ritual symbolic pattern becomes a part of literary structure. On the other hand, by looking into functioning of these motives in context of history of ideas and history of private life, one discovers strategy of Andrić's narration which, on one side, articulated itself as an ironic distance, and on the other side as a powerful metaphor of auto-poetic expression. Metaphor of weaving generalizes skill, talent, experience, wisdom, destiny, time, life and death, also encompassing archetypical dimension, and mythical symbolism, and folklore matrix, and ideology of "living heritage" of traditional culture, and literary topos. Its power and suggestiveness also spill over into interpretational discourse, and therefore the weaving metaphor has its stable place in versatile critical opus regarding Andrić, in an array of versions such as "narrative warp" or "narrative weaving". This versatility in thematical, interpretative and qualitative sense is also represented by chosen fragments, as evidence of its vitality and specific formulativity.

